

Slovníške in pravopisne drobtine

KRČ IN NJEGOVA BESEDNA DRUŽINA

Krč je nehoten napon mišice; ta se povrne v prvotno stanje, ko krč popusti. Kadar se to ne zgodi, pravimo, da se je mišica sfrknila ali uskočila. Mišica je krčljiva, t. j. se lahko skrči. Zdravila, ki povzročajo krčenje, so krčilna ali krčila. Otroci, ki dobiva krče, ki je torej spasmofilni, je krčeviti; spasmophilia — krčavica ali krčevnica. Poleg otroške krčavice poznamo tudi trepalnično in zdéhavo ali zdéhavico. Smeh in jok take oblike, da je zvezan s krči, je krčevit. Razširjene vene, poglavito na goleni in stopalu, so krčne žile.

Kakor vidimo, imamo kar osem različnih pomenov iz iste osnove — čudovita veriga! Mirko Cernič

VZGLAVNI IN VZNOŽNI

Zdravniki, zlasti anatomici, so do leta 1936 označevali vse, kar je zgoraj na stoječem človeku, za zgornje, superior, in kar je spodaj ali zdolaj, za spodnje ali spodnje, inferior. Tistega leta pa so te oznake zavrgli, češ da zdravniki preiskujemo bolnike ležečki, ko oznaki zgoraj in zdolaj ne veljata. Nadomestili so torej prvo s cranialis in drugo s caudalis, češ prva pomeni, da leži kranialni del proti glavi, druga pa, da kaudalni proti repu. Kako naj temu rečemo po slovensko?

Pri postelji poznamo vzglavje in vzožje. Mislim, da si zdravniki prav lahko pomagamo s tema dvema oznakama in rečemo za cranialis vzglavni in za caudalis vzožni.

Verjetno bomo zdravniki slej ko prej ostali pri mednarodnih oznakah. Kdor pa jih želi posloveniti ali jih razložiti brez mnogo besed, temu bosta vzglavni in vzožni prav prišla. Mirko Cernič

VAL

SP iz leta 1950 kakor tudi Breznik-Ramovšev pravopis iz leta 1935 določata za besedo val izgovarjavo s čistim l. Bržčas so sestavljavci navedenih pravopisov to besedo šteli med »knjižne« ali »učene« besede, za katere upravičeno velja pravilo, da naj se tu l tudi pred soglasnikom in na koncu besede izgovarja kot čisti l. Mimogrede bodi povedano, da to pravilo ne bo moglo večno veljati, vsaj ne za določene besede, kajti jezik, ki besedo sprejme bodisi iz knjige ali od kod drugod, jo hitro začne prilagajati svojim zakonom in tudi knjižni jezik mora to prilagajanje upoštevati. Na primer: beseda krokodil je tujka, vendar je v vsakdanjem govoru pri nas že toliko udomačena, da v narečjih slišimo že krokodiu. Takih primerov bi lahko navedel še več. Drži torej, da se v »knjižnih« ali »učeniških« besedah govor usmerja v redukcijo končnega l, predvsem seveda v tistih besedah, ki jih ljudstvo češče uporablja, zato je zgoraj omenjeno pravilo labilnejše od vseh pravil, ki zadevajo izgovarjavo črke l.

Težko bi bilo trditi, da je beseda val »knjižna« ali »učena« beseda, kajti v narečjih slišimo to besedo kot val, to pa ne samo v gorenjščini, ampak tudi drugje, zlasti med prebivalci ob rekah in ob morju.

Zdi se, da je že Oton Zupančič omahoval med obema izgovarjavama v tej besedi in to v času, ko je bila izreka u za končni in predsoglasniški l v knjižnem jeziku vse prej kot utrjena. V zbirki Samogovori, ki so izšli leta 1908, uporablja poleg notranje rime: in kakor ovije se val okrog skal tudi rimo: v višino pognala se kot val, a v naletu pod zvezdami val je obstal. Da pa je Zupančič že takrat končni l izgovarjal kot u, dokazuje verz: »Čuješ

živ-živ? To je »živio« — zdaj starešina je mladi *napil*.« Rimanje *val-obstal-napil-živ* torej jasno govori za to, da se je tudi Zupančič, ki je imel za pravilno izgovarjavo izredno oster čut, močno nagibal k dvoglasniškemu u v besedi *val*.

Razlog, ki bi nas mogel zadrževati pri tem, da uvedemo izreko z u v knjižnem jeziku, bi bile sestavljenke iz besede *val*, recimo *naval* itd. Mislim, da uvajanje u v teh besedah niti ne bi bilo potrebno. Prvič je semantična plat teh besed že toliko oddaljena od pomena besede *val*, da bi bilo že odveč koren in sestavljenke v tem primeru spravljati pod isto pravorečno pravilo, drugič pa moremo te sestavljenke navsezadnje imeti za »knjižne« ali »učene« besede, kajti v narečjih jih uporabljajo zelo redko, kolikor jih sploh uporabljajo. Pri nastanku teh besed so že imeli svoje zasluge književniki in jezikoslovci, ki so potrebovali nove izraze.

Jože Šifer

Opomba uredništva: Pisec je pravilno opozoril na dejstvo, da tujke in knjižne besede prehajajo med ljudske in prevzemajo njih izgovor. Vendar ni popolne doslednosti niti v narečjih, kakor kaže izgovor besed *val*, *del*, *drhal*, *jelka*, *strel*, *bilka*, *kolca*, *mel*, *skril*. Dobro bi bilo, ko bi se kdo v posebnem članku lotil tega vprašanja v celoti.

O POGOVORNEM JEZIKU

Rabi pogovornega jezika utegne kdo zdaj še nasprotovati. Pogovorni jezik pa je danes realnost, ki je ne moremo prezreti, čeprav so mišljenja o tem, kakšen je oziroma kakšen naj bi bil ta jezik, še precej nejasna.

Pogovorni ali konverzacijski jezik nastaja in se razvija med našimi izobraženci, ki v vsakdanjem pogovoru ne rabijo čiste knjižne slovenščine in tudi ne narečja.

Očitno in naravno je, da se razvija pogovorni jezik pod vplivom knjižnega, žal ne tistega, ki so ga pisali in ga pišejo naši najboljši pisatelji, temveč bolj pod vplivom časnikarskega in pisarniškega jezika, ki mu smemo marsikaj očitati.

Medtem ko je knjižni jezik v pisavi in izreki enoten, tega o pogovornem jeziku danes še ne moremo trditi. Sicer je res, da je vpliv Ljubljane kot kulturnega središča in vpliv osrednjih narečij, na katerih sloni knjižna slovenščina, večji od vplivov drugih govorov, vendar pa je pogovorni jezik štajerskih izobražencev drugačen, kot je jezik Ljubljančanov.

Za gledališke, radijske, filmske in podobne delavce je važno vprašanje, kakšen naj bo tisti pogovorni jezik, ki bi ga smeli javno uporabljati. Spričo tega, da pogovorni jezik sproti nastaja, da še nima ustaljenih pravil in da še ni enoten, na to vprašanje ni lahko odgovoriti. Kdor rabi v knjigi, v gledališču, radiu in sploh v javnosti pogovorni jezik, mora dobro poznati vsakdanji govor izobražencev, biti pa mora zelo previden. To velja tako za izreko kot za skladnjo in morda še bolj za slovar. Vsaka govornica posameznega izobraženca, ki v vsakdanjem življenju ne govori čiste knjižne slovenščine, ki pa je tudi že izgubil stik z narečjem, še ne more veljati za vzor pogovornega jezika, še ne sme v knjigo, še ne sodi na oder, v radijsko oddajo itd.

O izreki v pogovornem jeziku je razpravljal prof. A. Bajec v lanskem letniku naše revije. Naštel je nekaj skupin, kjer se izreka pogovornega jezika loči od izreke v knjižni slovenščini, in poudaril, da je pogovornost pogojena z redukcijo, to je z izpuščanjem nepoudarjenih samoglasnikov.

Kakor je za pogovorni jezik značilna manj skrbna artikulacija in ohlapnejša sintaksa, tako tudi glede izbora besed v vsakdanjem pogovoru nismo preveč izbirčni. Tuje izraze sprejema pogovorni jezik hitreje kot ljudski govor, uporablja pa še včasih tiste tujke v narečjih, ki jih je knjižni jezik izločil. Nasprotno pa se v pogovoru izobražencev ne slišijo več nekatere lepe, domače besede, ki so v ljudskem jeziku še žive.

Zdaj se moramo vprašati, kakšno naj bo besedišče tistega pogovornega jezika, ki bi ga smeli rabiti n. pr. v gledališču. Pogovorni jezik ne sme biti nekaj manj vrednega, ni žargon, temveč občevelni jezik izobražencev. Zato

bi moralo veljati pravilo, naj sestoji slovar olikanega pogovornega jezika iz besed, ki jih smemo rabiti ob vsaki priložnosti. V tak konverzacijski jezik po moji presoji ne sodijo tiste tujke iz novejšega časa, predvsem nemške in italijanske, ki so še žive v ljudskih govorih, ki pa jih je knjižna slovenščina izločila in jih nadomestila z umetnimi izrazi ali s slovanskimi izposojenkami. Za naš sedanji jezikovni čut zvene te besede nekam prostaško, zato bi jih v javnosti ne smeli rabiti. Najneprimernejša pa je neskladna mešanica, na primer prepogosta raba učenih tujk poleg vmes natresenih vulgarnih izrazov. Sicer pa bi moralo veljati za slovar pogovornega jezika isto pravilo kot za knjižni jezik: sestoji naj iz ljudskih besed.

Ivan Tominec

Odgovori in pogovori

SE O TRDINOVEM PRETRESU

Ker Borisu Paternuju »ne gre za Bačerjev okus v teh rečeh, temveč za resnico o Trdini«, pravi, si je »izbral drugo pot«. Reči moram, da je nekoliko nenavadna. Očita mi namreč, da sem se pognal v ne ravno najbolj bistveni pasus njegove razprave, da sem obravnaval problem docela iztrgano in površno, da sem lagodno posplošil Trdinov kasnejši odnos do Vesela, da gledam statično na problem, da si domišljam, da poznam samo jaz Trdinovo Zbrano delo(!), in da sem nazadnje premalo pozoren do delovne morale svojega nasprotnika. Na te strokovne in moralne levite tole:

1. V svojem članku sem pokazal, da je Paternujeva hipoteza o ironiji v Pretresu napačna, ker govori ostalo gradivo proti njej. Tega mnenja sem tudi še po Paternujevem odgovoru in mislim, da tako vsak, kdor prebere sam Pretres, Paternujeva članka in mojega.

2. Moj članek je »lagodno posploševanje Trdinovega kasnejšega odnosa do Vesela« samo za tistega, ki je članek površno prebral ali pa namenoma zamolčal Trdinov dopis z dne 6. novembra 1850 in prigodnico Kersniku, ki sem ju pritegnil v dokaz, kako je Trdina sodil o Veselu 1850 tudi drugod, ne samo v *Pretresu*.

3. Če je gledanje, oprto na dokaze, res »statično«, kakor je pogumno pribil moj nasprotnik, moram reči, da mi je tak pridevek ljubši kakor pa posiljeno postavljanje hipotez, ki se očitno razhajajo z dejstvi. In Paternujevo iskanje ironije v Pretresu ni nič drugega kakor hipoteza, ki se z dejstvi razhaja.

4. Če se potemtakem s Paternujem res ne moreva »srečati«, mislim, da je jasno, po čigavi krivdi, s tem pa seve tudi, kako je s pozornostjo do delovne morale tu in — tam.

K. Bačer

ODGOVORI NA VPRAŠANJA

Primarij dr. M. Černič ocenjuje rabo pridevniške oblike v naslednjih zgledih: *Vzrok zastoja je hemoragičen šok. Sem spada papilarnocističen adenom.* Prav ima, če terja določno obliko: *hemoragični*. V obeh primerih gre za vrstna, ne za kakovostna pridevnika, vrstni pridevniki pa sploh ne uporabljajo nedoločne oblike. Pravimo vrtni nasad, nikakor pa ne bi mogli reči, da je nasad vrten. (Vrstnim pridevnikom ustreza v nemščini zloženka: Gartenanlage.) Nadalje: *Adenom ščitnice, bodisi posamezni ali multipli.* Dopisnik je pravilno popravil v *posamezen ali multipel* (ta zadnja oblika sicer ni kaj prida). Zakaj? Ker izraz lahko razvežemo v predikativno rabo, tam pa more stati samo nedoločna oblika: adenom je posamezen...

Ali je prav: njegov véliki nos? Prav! S svojilnimi in kazalnimi zaimki je predmet že natančno določen. Tu nas ne sme motiti nemška raba.